TD F d.4

2,30 €. Any 13. La Franja, juny de 2012

Germanor als Ports

Més d'un miler de persones van recórrer un altre any el camí que va de Pena-roja a Vallibona rememorant tradicions ancestrals. [p. 4]

La Ribera en DVD

L'IEBC ha tret una edició digitalitzada de l'antic setmanari fragatí en el que ha estat un dels projectes més ambiciosos d'aquesta associació. [p. 7]

TEMPS DE FRANJA

digital.4

Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

Entrevista a «Recapte»

Antoni Bengochea i Màrio Sasot, premis Franja 2012 pel *Projecte Moncada*, ens conten anècdotes de la seua trajectòria artística. [p. 10 i 11]

Projecte Arce

L'IES Baix Cinca de Fraga acollí una trobada de tres centres de l'àmbit del català per a recordar i conèixer més a J. Moncada i D. Lombarte. [p. 14 i 15]

Fins AQUÍ HEM ARRIBAT

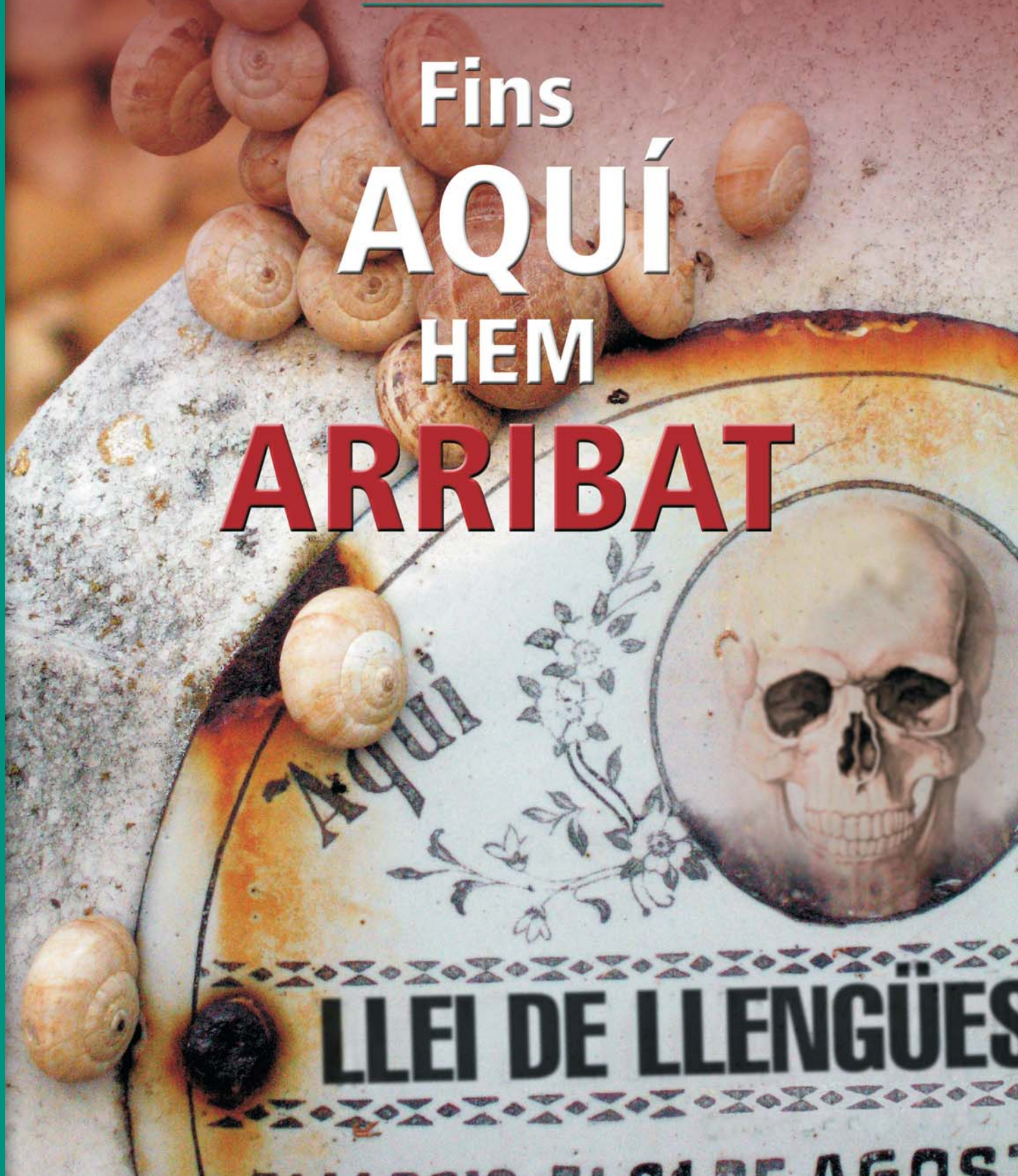

Sumari

2 Cartes dels lectors
3 Editorial
4 Matarranya
7 Baix Cinca
10 Entrevista: Duo Recapte
12 Llitera
13 Cultura
14 Tema del mes
16 Aragó
17 Ribagorça
18 Països Catalans
19 Opinió: El front d'Osca al setmanari *La Flèche de Paris*

Imatge coberta: «La lentitud del caragol (camí de la fossa)» Foto de ©C. Terès (il·lustració calavera ©Kernie Cam)

TEMPS DE **FRANJA** digital 4

Edita:

Iniciativa Cultural de la Franja

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
- Associació Cultural del Matarranya
- Consells Locals de la Franja
- Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
- Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isa Calaf
info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica: Isabel Calaf • tempsfranja@orange.es

Consell de redacció:
El Matarranya: Josep M. Baró, José Miguel Gràcia, M. D. Gimeno, Carles Sancho.
El Baix Cinca: Pep Labat, Rosa Arqué, Carme Messeguer i Hugo Sorolla.
La Llitera i la Ribagorça: Carles Barrull, Josep Espluga, Glòria Francino i Josefina Motis.
Aragó: Màrio Sasot.
PP.CC.: Hugo Sorolla.

Fotografia:
Pep Labat i Sigrid Schmidt Von der Twer.

Revisió i confecció titulars de portada: Màrio Sasot.

Opinió: Esteve Betrià, Quim Gibert, Merxe Llop, Vicent de Melchor, Juli Micolau, Joaquim Montclús, Ramón Mur, Francesc Ricart, M. Teresa Serrano, Ramon Sistac, Natxo Sorolla, Carles Terès i Joaquim Torrent.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000

ISSN: 1695-7709

Generalitat de Catalunya
Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació

En venda a:
Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saidí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papelería Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roures:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

Mal fet!

No sé si algú va veure el passat 25 de març de 2012 el programa d'Aragón TV, *¡Bien dicho!*, una imitació dolenta del programa de TV3 *Caçadors de paraules*. El cas és que aquest dia el van dedicar a la parla d'Aiguaviva i, com és d'esperar, van fer un tractament vergonyós, inculte, d'apologia del «xapurreau», sense cap dimensió científica, encara que als crèdits surt Estudio Filológico Aragonés, que hauria de revisar el conveni o tracte amb la productora del programa (Factoria plural i Aragón TV). A més, cal veure l'actuació de la presentadora, que és la cirera del pastís; vol fer gràcia i esdevé la ignorància feta persona. Per això, des de l'IEBC-IEA us convidem a que visioneu el vídeo del programa, us indigneu i manifesteu el vostre rebuig al programa amb l'objecte que això no es torni a repetir, ja que es veu vindre que és una campanya de desinformació amb tota regla. El correu electrònic del programa és biendicho@aragontelevision.es i la bústia de suggeriments d'Aragon TV és: http://www.aragontelevision.es/index.php/mod.tramites/mem.detalle/relcategoria.135/idtramite.4/chk.7f02b072e04ad1bfd601003995913114.html. Podeu visionar el programa a l'adreça:

http://alacarta.aragontelevision.es/programas/bien-dicho/

IEBC-IEA
Fraga

Tot un encert

Amb molta puntualitat es va rebre *TdF* de paper. Personalment crec molt encertat mantenir aquest format encara que sigui més de tant en tant. També es prou treball i compromís per la continuïtat la presentació digital. El contingut és exactament igual. Però, una revisteta així, és més pràctic poder-la portar a sobre, llegir-la a un parc, mentre esmorzes, a una espera d'autobús o de consulta; en definitiva, poder-la portar a sobre. Opino que totes les possibilitats de lectura estan bé, perquè poder baixar llibres, tenir-ho tot a l'abast és un bon avantatge. Però la mobilitat d'un llibre a la bossa, al carrer o al llit, no s'ha d'acabar mai.

Josefina Motis

Heraldo i el català

Fa unes setmanes l'*Heraldo de Aragón* donava notícia de l'obra de teatre *Mequinensa* que es representa estos dies a la Sala Petita del Teatre Nacional de Catalunya a Barcelona. L'autor de text, Marc Rosich, fa un homenatge teatral a l'obra literària de Jesús Moncada dirigida per Xicu Masó. En l'article del rotatiu saragossà no es feia esment en cap cas que el franjolí és un escriptor d'expressió catalana, és a dir, en la llengua de la seua vila, però sí quedava prou evident en la informació que era un escriptor aragonès per no crear dubtes innecessaris. Suposem que aquesta és la línia editorial que segueix el diari aragonès, i més encara ara amb un govern popular-regionalista clarament anticatalanista, a qui la paraula català produeix al·lèrgia i picor i el millor que es pot fer es suprimir-la de les seues pàgines. Si Moncada haguera escrit en «xapurreau» encara haguèren indicat la llengua del mequinensà. Però mira que escriure en català, a qui se li acut!

Arnau Timoneda

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. ***Envia'ns les teues cartes,*** *tot indicant el teu nom i població, a:* tempsfranja@orange.es

Diputació de Lleida

INSTITUT D'ESTUDIS ILERDENCS
Fundació Pública de la Diputació de Lleida

TEMPS DE FRANJA
Revista de les Comarques Catalanoparlants d'Aragó

SUBSCRIU-T'HI
T. 978 85 15 21
tempsfranja@orange.es

Recordem a tots els **subscriptors** de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

Xenofòbia i genocidi

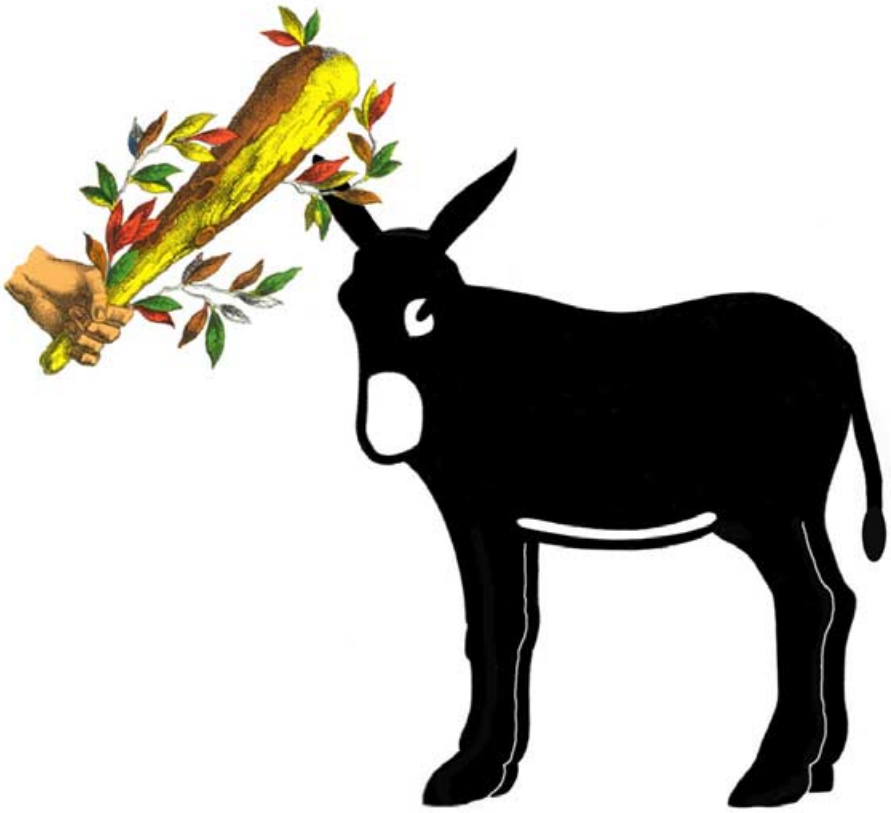

Collage amb el ruc de J. Sala i À. Ferreiro i l'as de bastos de la baralla espanyola
C. TERÈS

És ben sabut que l'anticatalanisme, una forma de xenofòbia, és una constant de l'imaginari de molts aragonesos –i espanyols– des de fa, si més no, cinc-cents anys. L'anticatalanisme ha tingut alts i baixos entre nosaltres, i en aquests darrers anys hi ha assolit forta virulència. Per a aconseguir aquests resultats, i en tot cas per a mantenir constant l'anticatalanisme, cal que els seus creadors oferesquen en tot moment consignes anticatalanes amb les quals molts ciutadans s'hi pugen identificar. Una de les que darrerament havia tingut més èxit era l'afirmació que els catalans ens roben l'aigua. Quan els catalans van pujar Ebre amunt cap a Saragossa, per a manifestar-s'hi contra el Pla Hidrològic, aquesta consigna va perdre força. I de moment ha quedat poc o molt arraconada. Ràpidament se n'ha trobat una altra per a substituir-la, i que ja feia temps que cuejava. L'afany de fer créixer el Bisbat de Barbastre a costa del de Lleida per part de tendències opusdeïstes de determinades altes jerarquies eclesiàstiques ha provocat que en ben poc temps s'hagen alterat les fronteres mil·lenàries d'aquest darrer bisbat. L'Església, altrament tan respectuosa amb la tradició, no l'ha tinguda gens en compte en aquest cas. Els fidels lleidatans s'han trobat en quatre dies convertits en barbastrencs. Com a guany col·lateral de tot plegat s'ha provocat un innecessari contenciós entre catalans i aragonesos per determinades obres d'art. Es disposa ara d'una esplèndida consigna anticatalana: abans els catalans ens robaven l'aigua i ara fan el mateix amb l'art. Si aquest contenciós desaparegués, sempre serà fàcil de trobar-ne un de nou per a substituir-lo i per seguir fonamentant-hi el nostre anticatalanisme: sempre es pot revifar allò que ens roben l'aigua, o que ens han tallat la sortida al mar, o que no ens han deixat repoblar el País Valencià, o, per referir-nos al present immediat, que els catalans no volen que el tren de gran velocitat travesse els Pirineus per l'Aragó, etc., etc., etc. Només cal demanar-ne a l'intel·lectual anticatalà de torn i en proporcionarà les que calguen. L'anticatalanisme, ara com ara, està ben assegurat al nostre país. I cal recordar que el nostre anticatalanisme no només afecta els catalans, sinó també els aragonesos de llengua catalana.

Davant de la gran atracció que l'anticatalanisme desvetlla entre nosaltres —i a Espanya, recordem– gran part dels partits polítics se n'han aprofitat, amb diferents graus d'intensitat, per a captar vots, oblidant volgudament que fomentar la xenofòbia entre espanyols, que és el tema que ací ens ocupa, és una actitud que no va gens en favor de la democràcia. En aquests dos últims anys els actuals partits de govern es dediquen a l'anticatalanisme amb especial virulència, fent veure que ignoren tota la legislació aragonesa, espanyola, comunitària i mundial que va en contra de la xenofòbia anticatalana.

Que convé fer ostentació d'anticatalanisme? Doncs en fan, i no dubten en organitzar manifestacions anticatalanes a Saragossa i a molts altres indrets –recordem per la seua especial virulència els Fets de la Codonyera– o es presenten a les Corts proclamant que els aragonesos que parlem català no parlem català. Que la Reial Acadèmia Espanyola de la Llengua i la Universitat de Saragossa, i tantes i tantes institucions nacionals i internacionals d'alta cultura declaren que a l'Aragó es parla català? Doncs no se'ls en fa cap cas, i es declara amb fermesa i decisió, que per més que ho diguen totes aqueixes institucions, a l'Aragó no es parla català, ni s'hi ha parlat, ni s'hi parlarà. Que s'ha de discriminar els ciutadans aragonesos de llengua catalana? Doncs se'ls discrimina. Que cal destruir aquest patrimoni de l'Aragó i d'Espanya que és la llengua catalana? Doncs es destrueix el patrimoni espanyol. Que per dir això cal mentir sense contemplacions? Doncs es menteix, que els vots són vots. I la democràcia on queda? I l'humanisme? Què se n'ha fet?

És ben sabut que la xenofòbia genera inevitablement afanys genocides, els quals poden tenir més o menys d'èxit depenent del grau de poder dels xenòfobs

Pena-roja i Vallibona, pobles germans

// Natxo Sorolla

Vallibona i Pena-roja són pobles germans. Un miler de persones van recórrer el camí que unix Vallibona, a la comarca valenciana dels Ports, i Pena-roja, al Matarranya. Poques tradicions han pogut conservar en tanta vitalitat set segles d'història. Lo 19 de maig se va celebrar la que, possiblement, és la Rogativa entre Vallibona i Pena-roja número 96. Cada set anys la gent de Vallibona emprèn camí cap a Pena-roja a punta de dia, amorzant al Mas de Prades, creuant la Tinença de Benifassà, dinant a Coratxà, per a, en arribar al Cingle de Sant Jaume, ataüllar les terres del Matarranya. Des d'allà, i ja en sabor matarranyenc, vorejar la Creu del Llop, saludar les Roques de Masmut, i només arribar a Pena-roja, los dos pobles rebre en emoció la salutació: Gent de Vallibona, Pena-roja tos acull en los braços oberts. Podeu passar, germans!

Un recorregut de 27,7 kilòmetres, que salva un desnivell des dels 650m fins els 1300m, i que supera fronteres que els llaços humans mantenen en nexes d'unió. L'inici de la Rogativa es remunta al segle XIV, possiblement l'any 1347, quan la pesta negra deixa sense dones la vila de Vallibona. La plaga colpeja feroçment tot el continent, i mor un terç de la població europea. La llegenda explica que set fadrins vallibonencs, observant la greu situació, visiten Pena-roja per a trobar set mosses amb les que es casaran i reviscolaran la vila fins avui dia. En agraïment, los vallibonencs visiten Pena-roja cada set anys.

Rogativa Vallibona-Pena-roja
NATXO SOROLLA

Des de l'any 1984 l'esdeveniment compta en un al·licient més. Desideri Lombarte va escriure l'obra teatral *Vallibona i Pena-roja, pobles germans*, que és representada pels veïns de les dues viles en una excel·lent figuració històrica dels fets i els sentiments del moment. Jóvens i grans de les poblacions representen los papers dels empestats i la mort, los set fadrins, les set mosses, Mossèn Pinyol i Mossèn Bruno, la Tia Maria que explique la història en l'actualitat a dos xiquets...

L'any 1991, en l'expectativa que estaven perillant les sendes de la Rogativa, es va iniciar una prèvia, fent lo camí invers los pena-rogins uns mesos abans cap a Vallibona per a senyalitzar la ruta. La història del segle XX de les Rogatives es va mostrar en una exposició que recuperava fotografies i vídeos de les successives trobades. Estos anys van veure refermar la història d'agermanament de les poblacions amb alguns casaments entre pena-rogencs i vallibonenques.

La festa clou sempre en una *cena* de germanor dels tradicionals fesols en abadejo, enguany per a 900 persones, i ball. Diumenge arribava el moment d'acomiadar-se, perquè els vallibonencs emprenen camí cap a Herbers i Vallibona.

Set anys són simbòlics per a ajudar a veure passar el temps a les nostres viles, los canvis que hi ha, la gent que ja no hi està i la gent nova que ha arribat. Set segles són simbòlics per a recordar com ha estat la nostra vida aquí, com ha evolucionat tot, i per a relativitzar lo pas de només set anys.

L'ESMOLET

Evocacions des de les Roques de Benet // Carles Terès

L'altre diumenge vam pujar a les Roques de Benet. No és l'alçada mes remarcable del Port, però la seva mola vertical la fa un mirador privilegiat. Des d'allà dalt se'n veien molts, de pobles, i això que el dia no era del tot transparent. Viles d'ençà i dellà l'Algars. A dalt hi vam trobar una coneguda de Montroig casada a Caseres. Mentre parlàvem vaig sentir una espurna d'enveja pel fet que el seu fill podia estudiar en la llengua que empràvem tots els que érem allà, mont-rogins, torredarquins, caserols i barcelonins. Hi ha llocs on encara es valora el patrimoni, encara que sigui immaterial.

Feia molts anys que no pujava a les Roques de Benet. Tants que em fa vertigen comptar-los. La seua silueta traçava l'horitzó dels meus estius infantils, com una presència paternal. Els records van aflorar de seguida: el iaio Ramon duent-me a les Valls o al riu, la iaia Rosario corregint-me el meu parlar de suburbi. L'àvia sempre em deia que un tal Ramon Berenguer s'havia equivocat marcant la frontera: «va agafar la seua espasa i va partir pel riu, deixant Catalunya a una banda i Aragó a l'altra». No sé d'on havia tret aquesta informació. Tal i com m'ho explicava, m'imaginava el comte-rei dalt del seu cavall desbocat, colpejant l'aigua amb l'espasa mentre els d'Arnes i Queretes s'ho miraven atònits des de les respectives ribes. La Rosario, que si no hagués estat per la guerra s'hauria quedat a Barcelona, sempre es lamentava de la decisió. Suposo que l'instint li deia que érem més afins als d'Arnes que als d'Alcanyís. Amb aquestes influències, no m'estranya que servidor hagi acabat així.

Recital d'Andreu Subirats

// José Miguel Gràcia

El passat 22 d'abril, a l'Ateneu de Sant Just Desvern, el poeta Andreu Subirats va fer un magnífic recital musical amb poemes del seu llibre que presentava, *Galtes de perdiu*, acabat de sortir, incloent-hi un parell de poemes de *Les balades* del poeta francès del s. XV, François Villon, que el mateix Subirats ha traduït, guardonat amb el premi «Mots passants 2011» a la millor traducció literària del francès. L'acompanyà amb guitarra i trompeta el músic Diego Burrian. Amb l'oralitat i els recitals, els poemes de Subirats s'acaben d'arrodonir, no oblidem que és un gran i experimentat rapsode. Un nodrit i interessat grup de persones que omplia la sala va gaudir dels versos i la música amb un bon got de vi, blanc o negre, de les terres ebrenques, proveït pel Celler de Can Mata de Sant Just.

Galtes de perdiu, publicat per la jove i dinàmica editorial «LaBreu Edicions», és una mena d'antologia que recull una part dels poemes d'Andreu Subirats durant vint-i-cinc anys. «És el resultat d'una sedimentació, del pòsit i el solatge dels dies» com podem llegir a la contraportada del llibre.

Andreu Subirats (Tortosa, 1968), com va dir Arnau Cònsul en la presentació, «és un poeta paisatgista de terres aspres, enamorat de la llum, dels colors i de les olors, però a la vegada un joglar de taverna que s'endinsa en la ironia i la sàtira» com peix en l'aigua. Ha publicat *L'ull entorn* (2006) i ha participat en diverses antologies com: *L'illa dels bous* (1989), *L'orgull de ser pocs* (2004), *Bouesia* (2006), *Lletres de casa* (2009), entre altres. Com sabem l'Andreu està força vinculat a les terres matarranyenques, és soci d'ASCUMA i manté casa a la Freixneda on passa llargues estades.

Recital de l'Andreu Subirats
JOSE MIGUEL GRÀCIA

«Olivera d'Aragó», nou CD d'Àngel Villalba

// Carles Sancho

Està a punt de sortir al mercat el segon CD del favarol Àngel Villalba. El primer, enregistrat el 2002, era un treball recopilatori: *Àngel Villalba, 30 anys de cançons*. El segon, *Olivera d'Aragó*, conté tretze temes. Les lletres i la música pertanyen al propi autor. L'enregistrament s'ha fet als estudis Aleatòria de Queretes i els acompanyaments musicals han estat majoritàriament a càrrec de músics originaris del nostre territori. Àngel Villalba que viu a Barcelona però que té casa a Favara, ha participat en molts dels projectes culturals i musicals en català a l'Aragó. Ha fet recitals per tota la Franja organitzats amb motiu del 2n Congrés Internacional de Llengua Catalana(1986), ha visitat escoles i instituts dins del Projecte d'Animació Cultural Jesús Moncada i ha participat en *Sons del Matarranya* (2007).

VANITAS VANITATIS

Contrastant (2): La llista de Jud // Vicent de Melchor

En la columna anterior havíem vist que els parlars no estàndards de Fórnols de Matarranya (*F*), Barcelona (*B*) i València (*V*) compartien més del 90% del seu «vocabulari nuclear bàsic» –això és, que eren la mateixa llengua. Avui trac a col·lació una altra llista, de 23 significats, formada pels insignes romanistes Jakob Jud (1882-1952) i Germà Colón (Castelló, 1928). Jud la dreçà per demostrar que el castellà procedie d'una branca diferent que el francès i l'italià. A *El léxico catalán* Colón hi afegí el català. Fee notar que la llista ere «*arbitraria y corta*», però que ere útil com a aproximació al cas del català (o dels seus dialectes, hi afegixco jo).

Per homogeneïsar resultats aplicarem la puntuació de Swadesh. La majoria dels conceptes originals en francès fan coincidir els tres parlars: *cosí, estiu, gos, calent, menjar...* Algun cas conté un préstec (*buscar, resar*); d'altres alguna sinonímia (*arribar-aplegar, demanar-preguntar*), i per això una puntuació fraccionària. Les coincidències són: *F/B* = 88,0%; *F/V* = 88,0%; i [*sic*]; *B/V* = 86,9% (Recordem que Swadesh considere que un parell de parles són una mateixa llengua si arriben al 80% de la llista que propose, que és més restrictiva que la llista de Jud. I novament la coincidència entre el català i el castellà estàndard és sensiblement inferior: 62,4%. (*Continuarà*.)

Quedaran les paraules. La veu poètica del poble

// Antoni Bengochea

A la comarca del Matarranya, i especialment a Calaceit, es fan molts actes culturals, però normalment es té poc present a la gent autòctona, com si aquestes persones només poguessin aportar aspectes artesanals, folklòrics o de gastronomia tradicional. Moltes voltes s'ajunten uns quants «culturetes», gent d'al·luvió i gairebé sempre forans, i parlen sobre les seves coses, que tot i ser de vegades força interessants, res tenen a veure amb la cultura autòctona. En conseqüència, el poble respecta molt, però recolza poc aquests esdeveniments. A més a més, molts es desenvolupen en castellà.

Però, afortunadament, de tant en tant, passen coses bastant excepcionals, i el món de la «cultura d'al·luvió» es fon amb naturalitat amb la cultura popular. Això va passar el 23 d'abril del 2012, Dia de Sant Jordi, a Calaceit. Un personatge –que va actuar com una força totèmica– ho va aconseguir: Desideri Lombarte.

El mèrit de la Comarca del Matarranya, entitat organitzadora de l'acte, no va ser altre que donar-li l'oportunitat al poeta pena-rogí que pogués parlar públicament; de donar-li veu a través del poble, de fer, amb paraules del propi Desideri, el que ell feia amb naturalitat: **treure les Belles Paraules al balcó**. Va fer diana; un encert total. S'ha d'aplaudir aquesta iniciativa de la secció cultural de la Comarca del Matarranya i del seu tècnic David Arrufat. Però també s'ha d'aplaudir l'empenta que li va donar a l'acte l'activitat i la inquietud de l'Associació de Dones Kalat-Zeyd, així com el recolzament de l'AMPA de Calaceit i de l'Associació Cultural del Matarranya. Enhorabona a tots.

El matí del 23 d'abril es presentà clar i assolellat a la plaça de Calaceit. S'iniciava la Primera lectura continuada d'obres literàries del Matarranya amb l'antologia poètica lombartiana *Ataüllar el món des del Molinar*. Paraules de les autoritats culturals de la comarca obrien l'acte. Rafa Martí aprofitaria per llegir *Quan no quedarà res*, i David Arrufat participaria també en les lectures. Jo vaig tindre l'honor de presentar la figura del poeta, i no em vaig resistir a la temptació de comparar l'esdeveniment amb les lectures del Quijote i de definir a Desideri com el nostre Cervantes matarranyenc. Va ser per a mi un moment especial: un lluminós matí de Sant Jordi, a la preciosa plaça del meu poble, parlant de Cervantes i de Desideri Lombarte davant d'un públic molt atent, càlid i motivat. Irrepetible. També vaig esmentar al calaceità Santiago Vidiella, perquè com ell deia, avui tastaríem el veritable *Pa de Casa*.

Antoni Bengochea en el recital de Calaceit
COMARQUES NORD

Després el Banquet i el Festival: vint i set dels millors poemes de l'antologia. Entre ells alguns tan representatius com *La xica tornada serp*, *Sol·licitud* (que va recitar Rosalia, l'única persona que, per raons obvies, nomenaré), *Sorolla't*, *Lo Casori, Mil colors*, *Timó de flor menuda*, *Que nevo*, *Les Bruixes*, *Xeraduries*, *Riu, riu, la perdiu*, *La meua pàtria menuda*, *Lluny de tu*, *Natres*, *Som gent del Matarranya*, *I jo què soc*, *Romanço d'aquell home que no va saber trobar el castell* o *Deixa'm posar davall*.

Entre els recitadors hi havia representants significatius de totes les entitats organitzadores (especialment notable la participació de les sòcies de la Associació de Dones Kalat-Zeyd), però també gent de la cultura local i comarcal, així com participants més o menys coneguts, locals o forasters. En definitiva, un pom de persones que havien triat els poemes per algun motiu especial, de vegades molt personal, però tots amb la il·lusió de retre homenatge al nostre poeta i, de passada, a la nostra llengua catalana. Ja era hora.

La veu de Desideri Lombarte fusionava amb senzillesa el món culte i el popular i assolia una de les seves grans obsessions: **fondre's en l'interior de la seua comunitat**.

Esperem que aquesta iniciativa de les Lectures tingui continuïtat, i no sigui només una cosa passatgera, per a donar a conèixer millor la figura de Desideri, així com la d'altres autors literaris del passat i del present de la comarca. O les dos coses alhora.

L'IEBC presenta el DVD de *La Ribera del Cinca*

// HUGO SOROLLA

«És el projecte més car i que ens ha costat més temps de tota la història de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca. Ens ha fet suar tinta». Amb aquesta sinceritat obria Pep Labat el passat 20 d'abril la presentació pública del DVD navegable que inclou tots els números digitalitzats del setmanari *La Ribera del Cinca*, un total de 120. Aquest setmanari es va publicar entre els anys 1929 i 1931 i conté valuoses informacions sobre la vida quotidiana de la Fraga d'aquests tres anys i és també testimoni dels principals esdeveniments de l'Espanya de la primera meitat del segle XX, com la proclamació de la II República Espanyola.

Labat, que ha coordinat el projecte juntament amb Julio Moreno, va explicar com Josep Galan, l'enyorat primer president de l'IEBC, va descobrir que l'estanquera Ana Maria Satorres guardava tots els exemplars de *La Ribera*, ja que son jaio hi escrivia. Galan de seguida va ser conscient del potencial d'aquest material i va demanar a Satorres que els

Presentació del llibre *La Ribera del Cinca*
RAMON MESALLES

cedís durant un temps a l'IEBC. L'objectiu de l'entitat era fer un DVD semblant al presentat recentment, va dir Labat, però el projecte es va anar endarrerint a causa de diversos esculls tècnics.

Julio Moreno va explica que el DVD pot funcionar tant en ordinadors com en reproductors de DVD, tot i que va recomanar fer-lo servir amb ordinador ja que es pot adaptar més fàcilment les necessitats de visió de cadascú. Per a facilitar la navegació s'ha fet un índex per any i número, un índex temàtic (articles en català, pagesia, política...), una secció de setmanaris destacats i, per últim, material addicional: s'hi poden trobar dos exemplars de dues capçaleres fragatines encara més antigues: *La Maza* i de *La Voz del Cinca*.

L'IEBC vol continuar apostant pel format DVD. De fet, aquest DVD ha inaugurat una nova col·lecció anomenada Lo Rebost Digital, que anirà aplegant material en aquest suport. El DVD, del qual se n'ha fet una edició limitada, es ven de manera inseparable amb l'estudi a càrrec de Maria Navarro Asín, on s'analitza el contingut del setmanari. Per a acabar-ho d'arredonir, l'IEBC també ha reeditat el llibre *Escrits en català a La Ribera del Cinca*, d'Hèctor Moret, on es recullen tots els articles es van publicar en català. I és que, tal com va dir Julio Moreno a la presentació, «*La Ribera del Cinca* és una mina a la qual se li pot treure molt de suc».

Premi Franja 2011

// LLUÍS ROIG

Iniciativa Cultural de la Franja, entitat que agrupa a les associacions que defensen la cultura i la llengua catalana a l'Aragó, Associació Cultural del Matarranya, Institut d'Estudis del Baix Cinca i Centre d'Estudis Ribagorçans, han acordat la concessió del 5è «Premi Franja. Cultura i Territori» al Projecte d'Animació «Jesús Moncada». Com sabem els responsables i actors d'aquest Projecte han estat Antoni Bengochea i Màrio Sasot, components del Duo Recapte, agosarats activistes culturals i sempre presents en la primera línia de la defensa de la nostra llengua a l'Aragó. A ambdós els serà lliurat el premi en reconeixement del seu treball i dedicació.

El Projecte Moncada va començar el curs 2000-2001 amb l'objectiu de reforçar i revalorar les classes de català a les escoles de la Franja, portant a les aules, escriptors, cantautors, grups musicals, exposicions, tallers, etc., sempre en català, apropant la cultura feta en la nostra llengua als alumnes de les nostres comarques.

Així mateix, mercès els convenis signats entre els governs d'Aragó i Catalunya, els alumnes de les terres catalanes frontereres de Lleida i Tarragona, amb l'Antoni Bengochea i Màrio Sasot, han pogut gaudir de la visita dels nostres escriptors i músics populars –Anton Abad, La Chaminera, Duo Recapte, Susanna Antolí, Hèctor Moret, etc..– i han pogut vindre a les escoles de la Franja escriptors de l'alçada d'Emili Teixidor, Maria Barbal, Josep Coll o Màrius Serra. En total unes 800 activitats.

Cal dir que el Projecte Moncada va estar suspès per part del Govern d'Aragó el setembre passat sense cap explicació.

La nostra enhorabona als premiats, la qual estenem a totes les persones que van col·laborar en les diferents activitats del projecte.

IV Contapatis

// Departament de Català del CEIP San José de Calasanz

Sant Jordi i la princesa

El Departament de Català del C.E.I.P. San José de Calasanz de Fraga, va organitzar el tradicional «Contapatis» a l'escola. Eix acte s'inclou en el Pla de Lectura del Centre i és un entrenament dins l'expressió oral i la lectura en veu alta. S'intenta transmetre les històries de la mateixa manera que ho feien els nostres avantpassats: de forma oral i acompanyades d'elements lúdics (cançons, titelles, dites).

Una manera d'acostar l'alumnat a la nostra literatura popular, la nostra tradició i donar a conèixer les nostres activitats culturals és potenciar el coneixement dels nostres contes populars. La majoria d'ells s'han transmés de forma oral i de generació en generació a la vora del foc, a la falda dels iaios... tot i donant al fet un bon caliu al mateix temps que es buscava una ensenyança.

Els alumnes de 3è i 5è conten als nens petits de Primària i Cicle Infantil les llegendes, històries, contes... en grups petits al pati del centre. A continuació es potencia la comprensió oral i el joc. Això vol dir que prèviament s'ha fet un entrenament oral dins les classes del diferents nivells dels alumnes «Contadors».

Com el centre forma part d'un projecte Comenius que tracta sobre els contes, aquest any s'han contat contes populars turcs en llengua catalana.

Paral·lelament a aquest acte es feia una lectura en veu alta per part dels alumnes de sisè als alumnes de quart a partir d'un llibre treballat a l'aula. D'aquesta manera tot el centre es trobava immers en la competència lingüística de la jornada.

Per arrodonir la tarda, es van ballar una dansa de cintes i una de cavallets. Després van desfilar els nostres capgrossos, el Drac i el Ratolí Pérez.

Per finalitzar, les mares vestides de fragatines, commemorant el dia de la Faldeta, ens van repartir coca i xocolata per a endolcir el treball de tot el personal.

Tots els actes van estar presentats per un valent cavaller Sant Jordi i una bonica princesa.

El ball dels cavallets

Protestes contra les retallades en ensenyament

// Redacció

El dia 17 de maig es va inaugurar Mercoequip, la fira de Fraga. Com sempre les instal·lacions del Sotet es van omplir amb els productes de l'oferta comercial de la Comarca del Baix Cinca. Enguany un grup de professors i mestres van aprofitar per mostrar lo seu malestar respecte a les retallades del govern en ensenyament perquè suposaran lo canvi del model educatiu i perquè es perdrà molta qualitat dins de les aules. Per això es van posar les samarretes verdes i van seguir als polítics per tota la fira.

La Coral de Fraga celebra els seus 30 anys amb un concert al Castell

// REDACCIÓ

La Coral de Fraga va celebrar el 23 d'abril el seu 30è aniversari amb un multitudinari concert al castell de Fraga. Aquest concert va cloure els actes del Dia d'Aragó, entre els quals un exitós mercat de llibres als Jardins de Joan Carles I.

La Coral va interpretar àries d'òpera i sarsuela i cançons tradicionals. L'acte va servir també per a retre homenatge als antics components de la formació. La regidora de Cultura, Carmen Querol, va agrair la magnífica resposta dels ciutadans i va destacar que arrodoneix l'èxit del cap de setmana, on el Dia de la Faldeta ha batut tots els rècords. Això, segons la regidora, confirma l'encert de separar l'esdeveniment de la celebració del Dia d'Aragó: «Ara les dos festes tenen entitat per elles mateixes, i això és un progrés.

Un moment de l'actuació de la Coral

El programa d'activitats culturals del mes d'abril es va perllongar fins el següent cap de setmana, amb el X Trobada de Bandes Ciutat de Fraga dissabte 28, i la XIII Trobada de Puntaires, diumenge 29. A la primera hi van participar la Banda de Música Ciutat de Fraga, la Unió Musical de Villanueva de Gállego, la banda Gaspar Sanz de Calanda i la Banda Municipal de Bellpuig. Aquesta trobada va tenir lloc als jardins Joan Carles I, mentre que la Trobada de Puntaires, al Cegonyer. «Hi ha actes, com aquest cap de setmana, als dos costats del riu, perquè Fraga és una i el riu uneix, no separa», destaca Querol.

ESTAMPES RIBERENQUES

Una educació aragonesa // Quim Gibert

Farts d'esperar el desplegament i, posteriorment, aplicació de la Llei de Llengües d'Aragó, aprovada el 2009, el favarenc Josep Bada Panillo va presentar el 10-5-12 la seva renúncia com a president del Consell Superior de les Llengües d'Aragó. Bada és conegut per haver estat el conseller d'educació que va introduir el català com assignatura (optativa) a les escoles de Franja de Ponent. En un comunicat emès per l'esmentat consell es subratlla que «invertir per promoure l'ús de les llengües és invertir en democràcia i educació humana».

José Ignacio López Susín, un altre dels membres del Consell Superior de les Llengües, considera admirable l'actual feina de recuperació de part del patrimoni material (músiques, instruments, danses, costums...). Però no se'n sap avenir que un dels patrimonis immaterials, com ara les llengües autòctones, silenciosament vagin morint amb cada ancià que ens deixa.

Susín l'encerta de ple. Aquesta insensibilitat envers les llengües del territori fa feredat. En els termes que venen a continuació em va respondre Javier Sánchez Martínez de Baños, gerent de l'alberg juvenil de la Casa Santuari St. Josep de Calassanç de Peralta de la Sal, quan vaig sol·licitar fer-hi nit: «Aunque aquí en esta zona se habla el idioma de toda la Franja, como bien sabes muy parecido al catalán, y aun a pesar de que se entiende perfectamente tanto escrito como hablado, creo queda claro que yo, nacido en Zaragoza, soy castellanoparlante. Ya en la conversación telefónica mantenida ayer por la noche y ahora mismo en este correo puedes comprobar que en ningún momento me he dirigido a ti en catalán. Te agradacería, para que no puedan surgir confusiones, y dado que seguro tú también hablarás y escribirás castellano perfectamente, sea éste, el castellano, el idioma que utilicemos en futuras conversaciones, caso de que las hubiera». Javier Sánchez és un religiós d'uns 35 anys, membre de la comunitat d'escolapis que resideix a Peralta de la Sal, municipi catalanoparlant de La Llitera. Sánchez és capaç d'explicar-te els orígens del poble, els motius pels quals les salines han deixat de rutllar, el tipus de vegetació comarcal, les rutes a peu més interessants de la contrada i d'altres bens materials. Però de la llengua pròpia dels feligresos i d'altres veïns, d'aquest bé immaterial, no en vol saber res. La seva postura recorda la d'aquells missioners europeus establerts a l'Àfrica colonial.

ANTONI BENGOCHEA I MÀRIO SASOT (DUO RECAPTE)

«Som dos paios de la Franja que estimem la música i la nostra llengua»

// MERXE LLOP I RAMON MUR

El recapte era un àpat molt comú a les nostres comarques fet amb una gran varietat d'ingredients, temps, dedicació i paciència. Los recitals poètics del duo Recapte (format per Antoni Bengochea i Màrio Sasot), tenen també quelcom d'amalgama de cultures, de temes, i estils poètics.

Recapte confecciona els seus menús amb textos d'autors franjolins com Lombarte, Moret, López Lacasa, Jassà, San Martin, Abad, Micolau, etc. Alguns són de temàtica seriosa i transcendent com mongetes seques; poemes de contingut lleugerament eròtic com verdures o especies orientals; històries tendres com un tros de xai, o dures com la carn de gallina vella, i tot empedrat amb músiques tan diverses com Anton Abad; J. S. Bach; jotes; els Beatles; Lluis Llach, Chick Corea o Tomàs de Cellano.

El Duo Recapte en una actuació a Aguarón
ARXIU

P. *Vostès son ordinaris o «recaders» d'art pels pobles?*

M.S. Som intermediaris entre els poetes franjolins i el públic que ens escolta. El preu de la transacció el rebem a cobro pervertit.

A.B. Com a transportistes d'una mercaderia tan delicada com la poètica, també admetem xecs al portador (de somnis).

P. *Formen un duo, però no canten a dues veus…*

M.S. Les policromes cordes vocals del Bengo i les de la bandúrria acaben fonent-se en una sola veu. Al menys això és el que intentem.

P. *Què és exactament el Duo Recapte, en què consisteixen les seves actuacions?*

M.S. Som dos paios de la Franja que amem la música i la nostra llengua i que, a través d'eixos dos elements-ingredients, difonem la poesia que es fa en català al nostre territori.

A.B. En la poesia, la llengua assoleix el nivell més alt d'elaboració. Volem mostrar el nivell més alt de la nostra llengua. Com deien els romàntics, més enllà només hi ha la música.

P. *Prefereixen provocar emoció de plor o riallades en el públic?*

M.S. Tot al seu temps. Al nostre repertori hi ha una part dramàtica i emotiva; una altra de denúncia social i una altra satírica que et petes de riure (amb perdó).

A.B. Jo no ho puc evitar, sóc tragicòmic. Estimo els personatges de Valle Inclán o de Fellini, o tipus com Charlot, Rivel, Marceau, Keaton o Don Quijote (amb el perdó de tots).

P. *Actuen en la seva llengua, que és el català. A Aragó l'art en aquest idioma provoca acceptació o rebuig?*

M.S. Mai hem notat una sensació de rebuig durant els nostres concerts per recitar en català. A la Franja i a Catalunya, per suposat. Però en recitals a Saragossa, Osca i Terol capital hem rebut una acollida molt càlida i ens han seguit amb molta atenció i interès.

A.B. Jo només recordo un cas a Saragossa on ens van xiular quan vam anunciar que faríem el recital en català, va ser a un Maratón del Cuento y las Matemáticas. Ens van acomiadar amb indiferència. Era un públic molt jove. Dels altres recitals tinc molt bon record.

P. *Vostès divulguen la literatura catalana d'autors aragonesos com Desideri Lombarte, Moret, Teresa Jassà, etc. Hi ha nous poetes i prosistes aragonesos que segueixen l'empremta d'aquells?*

M.S. També difonem altres autors amb publicacions més recents com Marià López, Josep San Martín, José Miguel Gràcia, Juli Micolau i estem oberts a les noves veus que han sortit, especialment les femenines.

A.B. Triem un poema quan ens interessa per la seva qualitat i ens suggereix una música per ficar. No sempre trobem la música adient, o de vegades la trobem, però és difícil de quadrar. És una tasca laboriosa i, malauradament, no trobem molt temps per a fer-la.

P. *Tots dos estan implicats en la revista* Temps de Franja*, l'única publicació en català que existeix a Aragó. Hi ha recanvi en les noves generacions? No pensen que* Temps de Franja *es manté en peus gràcies a la*

col·laboració de persones jubilades?

M.S. Oh, *venerata senectute*! Està molt bé el treball que fem los jubilats, molèstia apart, je, je. Però si no hi ha relleu, no hi ha futur. Així que, ànims i força, Hugo, Rosa, Natxo *and Company*!

A.B. Màrio ha estat sempre molt més implicat, la qual cosa no m'enorgulleix. Penso el mateix que ell. Però la solució és complicada, els joves sol s'implicaran si hi ha continguts i formats atractius per a ells, però eixos continguts nous els haurien de fer ells.

P. *Avui hi ha més cultura musical que en altres èpoques? L'ensenyament de la música és una assignatura menor o complementària i no hauria de ser-ho?*

A.B. Definitivament sí. La música a l'ensenyament té el lloc que li correspon. Mai ha estat tan bé. Els conservatoris també estan millor. Nosaltres formem part d'una generació d'analfabets musicals, no tenim res de què presumir; el problema és que els «Mercats» han de vendre producte musical per a tots, inclosos els analfabets i els sords.

P. *Quins són els principals perills que aguaiten al català de la Franja?*

A.B. El principal perill són molts dels parlants, que sorprenentment, encara no estan conscienciats de que parlen un idioma. Com li van dir a l'Artur, molts encara pensen que ací no es parle res. També hi ha que pensen com Abraracurcix: que els pot caure el cel al damunt (morir-se la llengua) però que no passarà demà. Però el cel ja està en descomposició i va caient poc a poc, a bocinets. Hi haurà un demà i...ja no quedarà res.

P. *Vostès són uns aragonesos i la seva llengua materna és el català, pensen i somien també en català?*

M.S. No sempre, però moltes vegades sí. Sobre tot quan s'havia de tancar la revista i faltaven un munt d'articles. Els renecs i els monstres que eixien als somnis eren en català…

A.B. Sento i somio en català, però, malauradament, quan he de construir un discurs elaborat, penso sovint en castellà.

P. *Creuen que la Llei de Llengües aprovada per les Corts d'Aragó el 2009 ha servit per poc o per gairebé res?*

M.S. Va donar unes mínimes esperances de que podria començar un procés de dignificació i reconeixement d'aquestes llengües menyspreades a l'Aragó, però de camí se va esbafar tot com una gasosa oberta.

A.B. Va arribar massa tard. S'hauria hagut de fer, al menys, deu anys abans.

P. *Què li dirien en català a la presidenta del Govern d'Aragó, Luisa Fernanda Rudi?*

M.S. Ton pare donava classes de Francès i era Alferes Provisional. Tu no dones res en cap idioma i t'has quedat sol en Alferes Provisional.

A.B. Li parlaria sempre en català. Només li diria en castellà coses com: *A sus órdenes, mi Presidenta*, o *A mandar, que p'a eso estamos*.

P. *Quins són els seus gustos musicals: el rock, el jazz, la música pop, la de màquina o Bach, per exemple?*

M.S. Tota eixa música està als nostres concerts i està perquè ens agrada. Potser a mi m'agrada més el rock simfònic i a Antonio l'entusiasma lo més de tot la música clàssica.

A.B. M'agrada tota la música, però sobre tot els cantautors i els compositors clàssics que comencen pel fonema B: Bach, Brahms, Beethoven, Bruckner, Berg, Bartòk, Bibaldi, Berdi, Bagner, Bebern o Bozart.

P. *Quina opinió els mereix l'himne d'Aragó d'Antón García Abril amb lletra d'Ángel Guinda i altres poetes Aragonesos?*

A.B.- La música és magnífica i es pot cantar molt bé baixat una mica de to, com el *Cant a la llibertat*. La lletra em sembla tan buida com la de la majoria dels himnes d'exaltació patriòtica. Crec que es va triar amb bastant de consens; considero un greuge als autors si es canviés per un altre.

M.S. Jo opino el mateix que el meu company. Subscric les seues paraules

P. *I del «Cant a la llibertat» de Labordeta?*

A.B. És un himne meravellós a la llibertat i a la llibertat dels pobles. És un himne social i ètic de nivell internacional. La campanya actual per fer-lo Himne d'Aragó s'hagués tingut que fer quan es va plantejar l'himne. Molts que el recolzen ara no ho van fer en el seu moment. En aquell moment jo hagués estat partidari.

M.S. Idem, eadem, idem,

P. *El baturrisme és més perillós que l'aragonesisme per al català d'Aragó? Què opinen de la jota cantada en català?*

M.S. A mi la jota col·lectiva, espontània i popular, de taberna i de ronda m'entusiasma, i les jotes en català són d'aquest tipus, i m'agrada molt. Però la jota dels grups clàssics, amb lletres sincrètiques, sofisticades i ultra reaccionàries, tradicionalistes i de les JONS, que va potenciar després de la Guerra els Coros i Danzas de la Sección Femenina i que ara ha tret de les tenebres Aragón Televisión («Todo por la audiencia») em fa venir basques.

P. *Per últim, vosaltres dos coordinàveu el Projecte d'animació a les Escoles «Jesús Moncada», que ha estat eliminat per l'actual govern d'Aragó. Quin balanç feu d'aquesta iniciativa?*

M.S. Van ser 11 anys de portar la cultura en català de les nostres comarques, als centres escolars i a les seues poblacions. En total més de 800 activitats en les que han participat uns deu mil alumnes i un bon grapat de professors i pares. No sé el que quedarà de tot això d'ací uns anys, però crec que tindran consciència d'haver viscut un fet malauradament excepcional quan deuria haver sét una cosa normal: rebre la cultura i la instrucció en la seua pròpia llengua.

A.B. Va ser bonic mentre va durar. Com diu Màrio, creador del Projecte, no sé el que quedarà, però nosaltres vam fer el que vam poder per ajudar a normalitzar una realitat sociolingüística anormal. Des d'ací volem donar moltes gràcies (ja que no ho hem pogut fer en persona) als mestres, ponents, artistes i col·laboradors, sense els quals el Projecte no s'hagués pogut fer o no hagués arribat a tanta gent. També volem fer esment i reconèixer la tasca i l'actitud de persones que des de l'administració van creure i ens van donar suport al Projecte des de l'inici, com l'Herminio Lafoz, Merxe Llop, Juanjo Vázquez, i altres.

«Cal un recanvi generacional de TdF. Però la solució és complicada»

«El principal perill del català és l'actitud d'alguns parlants»

TV Aragón *Xino Xano. Albelda*

// Josefina Motis

Fa poc, es va filmar a Albelda un reportatge força interessant. Es tracta de la ruta dels aljubs i síes per el *Xino Xano* de TV Aragón, sèrie conduïda per Mariano Navascués. Es va difondre el vídeo i es veu, en poc temps, com caminant, i amb el mapa virtual com es recorre els 12 km d'aquesta ruta amb les tres hores i mitja programades.

El presentador surt del poble amb una visió del mateix i alguna explicació sobre al nombre d'habitants (entre 800 i 900) i el significat de la paraula, 'Al Belda': La Vida.

Posat al camí, va explicant el primer desviament per veure els aljubs de la Costa i Carrasquer, els mes propers. Després torna al camí principal on es troba el de la Colomina. Explica les dimensions que tenen aquests dipòsits d'aigua tallats a la roca, rectangulars, que poden tenir entre 4 i 25 m de llarg. Per 2 o més d'ample amb fondària a partir de 3 m.

Con es sabut eren recollidors de l'aigua de la pluja per ús domèstic, necessitats de les persones i els animals de treball. Es cuidava molt la neteja i conservació de l'aigua. Es feien canalitzacions a la mateixa roca per dirigir-la. Van caure en desús quan va arribar l'aigua del canal d'Aragó i Catalunya per l'any 1909.

Després d'una mica més d'un kilòmetre de camí principal, agafa un desviament que donarà una volta de més de 10 km, per tornar a entrar al mateix, una mica més avall. En aquest

Ruta dels aljubs i xíes d'Albelda

recorregut és on es troben quasi tots aquest dipòsits, a més de les síes, que eren cavitats a la roca amb un forat rodó per guardar el gra. Allà on es concentraven més aquests dipòsits hi havia una cabaneta per fer guàrdia.

En aquesta volta es troba amb un senyor (Sancho) de l'associació Mossos i Carreters que li explica les activitats de l'associació, com és la festa de la sega i trilla, entre d'altres. També hi ha una trobada amb Ester Sabaté, Regidora de Cultura t i bibliotecària, que explica el referent a aquest dipòsits i com n'hi havia alguns amb transvasament d'aigua per abeurar els animals. També li explica al presentador com es van recuperar com a ruta turística als anys 90 amb el treball de l'associació Aljub, que ja s'ha comentat en aquesta revista. Es conserven les indicacions i els noms com els anomenats, La Figuereta, Gavà, Les Yegües, etc. Els darrers que es troben en aquesta volta son els més grans. L'aljub Llong de 27 m d'ample i mes de 450 m^3 i el de Beca una mica menys.

El conductor de la sèrie, explica les peculiaritats més importants del recorregut, con el tram que coincideix amb la via d'Alfarràs a Altorricó, que forma part del camí de Santiago. Passa per la vora de la torre de Moncasi, que era dels terratinents, i després sempre ha estat d'amos que tenen molta terra.

I com no, es dirigeix a la partida de la Sabineta, on hi ha la sabina, gran arbre de 2.000 anys, molt famós i valorat a la zona. Allà estarà fins que ell vulgui, va dir.

Al baixar es passa pel camí del canal, explicant el seus orígens i la seva longitud –123 km. I al pujar passa per davant de Sant Roc, ermita molt cèlebre, explicant la celebració i origen de la mateixa. Després per la vora de la secundària, o Seclla de la Magdalena, que és la que porta l'aigua per tot el terme.

Al tornar, ja a prop del poble, recorre tot el que és el Sifó, obra feta al canal pel desnivell del terreny, que en el seu moment era única a Europa. Es veu la seva construcció amb els tubs i ferro que es va fer servir.

Va ser un programa, i és un vídeo, d'un *Xino Xano* amb molt més que aljubs i síes en el seu recorregut.

Seria interessant saber si a altres pobles del voltant, o altres indrets llunyans també hi havia aquest dipòsits per l'aigua i síes per guardar el gra. Si algú en pot fer cinc cèntims…

DONES

Carme Riera (Palma, Mallorca, 1948) // M. Llop

Va nàixer a la capital de les Illes Balears on va passar la seua infància i adolescència. L'any 1965 es va traslladar a Barcelona per estudiar filologia hispànica a la Universitat Autònoma de Barcelona, on es llicencià l'any 1970. És catedràtica de Literatura Espanyola a la UAB, especialitzada en literatura del segle d'or espanyol. Es va doctorar amb la tesis «L'escola poètica a Barcelona», que més endavant es convertiria en un assaig premiat amb l'Anagrama de l'any 1988. Altres premis són: Prudenci Bertana de novel·la per *Una primavera per a Domenico Guarini*; el 1989 rebé el Premi Ramon Llull de novel·la per *Joc de Miralls*; el 1994 els premis Josep Pla; el Lletra d'Or; el Joan Crexells i el Nacional de narrativa de les lletres Espanyoles per *Dins el darrer blau*, el 2001 el Premi Nacional de Literatura de la Generalitat de Catalunya, per *El cel obert* i el 2003 el Premi Sant Jordi de novel·la per *La meitat de l'ànima*. L'any 2005 l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana reconegué el conjunt de la seua obra. L'any 2000 se li va concedir la Creu de Sant Jordi; el 2001 el Premi Ramon Llull i el 2005 la Medalla d'Or del Consell de Mallorca. Destacada investigadora de la poesia espanyola del segle XX, especialment de J.A. Goytisolo i Carles Barral i de la literatura femenina. El dijous, 19 d'abril Carme Riera s'instal·là en la Real Academia de la Lengua Española on ocuparà la lletra 'n'. Diu CR que *les llengües són una mena de vidre amb el que mirem el món,* i ella pot veure'l amb dues llengües. És la vuitena dona de la RAE, Felicitats!

Recercat 2012 a Tarragona

// Josep Miquel Gràcia

Una vegada més la Jornada RECERCAT ha complert fonamentalment els tres objectius previstos: **oferir** una mostra de les publicacions, projectes i activitats dels centres d'estudis i associacions locals i comarcals, el **reconeixement** de la important tasca que realitzen aquestes entitats i el **foment de la comunicació** i el contacte entre les entitats culturals participants. Tot un èxit d'organització i de públic.

A les modernes i funcionals instal·lacions del Palau Firal i de Congressos de Tarragona, que cobreix esglaonadament el buit d'una pedrera romana, va tenir lloc el 12 de maig, el RECERCAT 2012, organitzat per l'Institut Ramon Muntaner, la Coordinadora de Centres d'Estudis de Parla Catalana, la Generalitat de Catalunya, l'Ajuntament de Tarragona i la institució «Tarragona 2012. Capital de la Cultura», i un munt d'institucions col·laboradores. A les 11 hores començà la taula rodona sobre «Els usos del passat», presentada i moderada per Francesca Mestre, en la qual intervingueren Montserrat Duch, catedràtica d'Història de la Rovira i Virgili i Joaquin Ruiz de Arbulo, catedràtic d'Arqueologia de la mateixa universitat. De forma acurada i punyent emfatitzaren sobre els problemes de la informació, la recerca i la formació en general de la joventut de la generació passada i actual. Després ocuparen la taula uns altres participants amb les presentacions sobre «Associacionisme, gestió i defensa del territori»: hi intervingueren, sota la moderació de Xavier Eritja de l'Ateneu Popular de Ponent, Hèctor Hernàndez de l'Associació Mediambiental de la Sínia, Lola Paniagua de la Plataforma Salvem la Platja Llarga, Ireneu Castillo de Protegim el Canal de la Infanta i Dolors Queralt d'Òmnium Cultural Terres de l'Ebre. Conclogueren les intervencions amb Òscar Jané sobre l'«Arxiu de la Memòria Personal».

A la sala gran Euthyches del Palau Firal tingué lloc el lliurament dels Premis Recercat 2012. Fou presidida la taula pel conseller de Cultura de la Generalitat, Ferran Mascarell i llegí les actes d'atorgament la directora de l'IRMU, Carme Jiménez. Els premiats d'aquest anys han estat José Riba i Gabarró del Centre d'Estudis Comarcals d'Igualada a títol personal, i el Centre d'Estudis d'Altafulla, representat pel seu president, a títol institucional. Mostraren els seus agraïments els premiats i intervingueren des de la taula, el Sr. José Santesmases, president de la CCEPC i vicepresident de l'IRMU, la Sra. Carme Crespo, regidora de Cultura de l'Ajuntament de Tarragona i el conseller de Cultura de la Generalitat. No cal dir que en tots els parlaments estigué present la crisi i les retallades en cultura. L'acte, presentat pel periodista Agustí Forné va concloure amb l'actuació del guitarrista Carles Pons.

Recercat 2012 a Tarragona
JOSÉ MIGUEL GRÀCIA

Després del dinar anual de la Recerca local, amb l'Amfiteatre a baix, i amb vistes a un cel blau i a les aigües de la Mediterrània, més blaves encara, serien les cinc de la tarda quan va començar la visita guiada per les restes del patrimoni romà de Tarraco: el Circ, el Fòrum i la base del Temple, la catedral actual... I com a últim acte de la jornada, la taula sobre «El món agrari a les terres de parla catalana», amb les intervencions de Jordi Llavina, l'escriptor Joan Rendé i el Periodista Lluís Foix.

Encara, el diumenge dia 13, es va fer un itinerari del Setge de Tarragona des del punt de vista històric i literari.

Els dos dies de la trobada i als amplis espais del Palau Firal, a banda dels estands amb les activitats, publicacions i informacions dels diferents centres d'estudi i associacions, van romandre obertes cinc exposicions més: «El món agrari a les terres de parla catalana», «La dona: referència social i cultural al Pirineu», «La Guerra del Francès a les Terres de l'Ebre», «La primavera republicana al Penedès» i «Les terres del Gaià a l'Arxiu Albert Bastardes».

Jocs Florals del Rosselló 2012

// Tonet Pallarès

El proppassat 13 de maig, a la Sala Aragó de l'Ajuntament de Perpinyà, es va celebrar la cerimònia d'entrega dels premis literaris d'enguany per part de la Companyia Literària de la Ginesta d'Or-Acadèmia dels Jocs Florals del Rosselló. Per la Secció Catalana van ser premiats, entre d'altres, el poeta freixnedí Juli Micolau per un extracte del poemari *Àtic* amb una Gran Medalla, segons el jurat, per un treball pensat des d'un erotisme mesurat pels mots justos que conformen els compassats versos d'art menor.

Projecte ARCE a l'IES Bajo Cinca de Fraga

// Rosa Arqué

Els dies 25, 26 i 27 d'abril va tindre lloc a Fraga una trobada d'alumnes dels instituts d'educació secundària *INS Salvador Gadea*, d'Aldaia (València), *INS Pau Casesnoves,* d'Inca (Mallorca), *INS Joan Oliver*, de Sabadell (Barcelona) i l'*IES Bajo Cinca*, de Fraga (Osca).

Aquesta trobada s'emmarcava dins del Projecte ARCE «La literatura a través de les TIC», projecte que durarà dos cursos escolars i que té com a objectiu concret la creació d'un mapa virtual amb diferents enllaços on es podran visitar rutes literàries d'autors catalanoparlants de les quatre comunitats autònomes implicades. Així l'alumnat podrà conèixer els autors, la seva obra, els entorns on van néixer, on van viure i on van escriure. El MEC va crear eixos programes per afavorir el treball en comú entre centres educatius de diverses comunitats autònomes.

Els alumnes de l'IES Bajo Cinca estan treballant les rutes de Desideri Lombarte i de Jesús Moncada, dos dels millors autors aragonesos en llengua catalana. Els altres centres preparen material sobre Vicent Estellés, Joan Oliver (Pere Quart) i autors de l'Escola mallorquina.

Durant els tres dies que va durar eixa primera trobada, es van preparar moltes activitats per alumnes i professors i totes estaven relacionades amb les rutes de Moncada i Desideri. Per començar, el dia 25 d'abril es va rebre a tots els alumnes participants a l'IES Bajo Cinca on es va poder visitar una exposició sobre Desideri Lombarte, més tard tothom va participar a un dinar de germanor preparat per les famílies, l'AMYPA i el PCPI de cuina de l'Ajuntament de Fraga. Després, el departament d'educació física del centre va organitzar una gimcana perquè tots els alumnes es coneguessin entre ells. A la tarda, es va fer una visita pel casc històric de Fraga, fins arribar al Palau Moncada on les autoritats locals van rebre els grups. A continuació es va presentar el projecte i el treball realitzat pels alumnes dels quatre centres durant el curs actual: power points, cançons, selecció i recitació de poemes, etc.

El dia 26 d'abril es va dedicar a la ruta de Desideri Lombarte. Tots els alumnes es van desplaçar a Pena-roja de Tastavins, poble on va nàixer Desideri i allà es va poder fer un recorregut pels paisatges naturals que l'autor descriu en la seva obra (les roques del Masmut, el riu Tastavins, la Mare de Déu de la Font, etc.). A cada punt de parada, es llegien poemes de l'autor matarranyenc que hi feien referència. Dins de la ruta, també es va incloure la visita al Museu etnològic que va resultar molt interessant. Finalment, la passejada va acabar a la casa de l'autor on els familiars van rebre els estudiants i es va llegir el poema *Elles*, dedicat a les filles de Desideri. A la tarda, es va fer una visita turística a Vall-de-roures i finalment es va tornar a Mequinensa on la regidora de cultura de l'Ajuntament va rebre als grups i els va donar la benvinguda. També els hi va explicar els costums de la Mequinensa minera, un poble que viu de cara a l'Ebre, el riu que Moncada pren com a eix vertebrador de la seva obra.

L'endemà, totes les activitats van estar relacionades amb la vida i obra de Jesús Moncada. En primer lloc, es va projectar un audiovisual que comparava el poble vell, el poble nou de Mequinensa i l'obra de Moncada, per donar pas tot seguir a la ruta literària de l'autor. Es van llegir poemes als llocs emblemàtics que apareixen a la seva obra (la casa, l'església, l'Ebre, la mina, etc.) i es va visitar el complex museístic de Mequinensa que també va resultar molt interessant perquè, a part del museu de la mina, existeix un apartat dedicat a Moncada, amb estris personals, llibres, traduccions, etc.

L'experiència d'eixa trobada ha resultat molt positiva i enriquidora, segons les declaracions dels professors i alumnes implicats. Els tres dies de convivència han servit per crear lligams entre tots els grups, per intercanviar idees i per compartir llengua en estones tant de treball com d'oci. Ara la feina continua als centres on la literatura guiarà els alumnes per les diferents rutes ja que es començaran a realitzar comparatives entre les obres i les temàtiques dels autors treballats.

Quant a l'organització de l'estada a la Franja, els professors del Programa ARCE agraeixen la participació i col·laboració dels Ajuntaments de Fraga i Mequinensa, de les Comarques del Baix Cinca i del Matarranya, de l'AMYPA «La Estacada» i de totes les famílies dels alumnes. Desgraciadament, la DGA no va enviar representant el dia de la presentació del projecte, cosa que denota l'interès que certs polítics tenen per l'ensenyament i tot el que l'envolta.

Opinions dels alumnes

Ariadna Bagué i Judit Ainoza. 3r ESO

Trobem que ha set una activitat adequada, no només perquè ens hem conegut amb altra gent de parla catalana, sinó perquè també hem conegut autors de diferents llocs. Ha estat divertit fer aquestes activitats amb l'altra gent i esperem que l'any vinent sigui igual de divertit.

Anabel Arellano. 3r ESO

Els projecte ARCE em va agradar molt. Em va semblar una bona manera de conèixer els autors d'altres zones i de donar a conèixer els autors de la nostra zona (Moncada i Lombarte). També ens va servir per conviure amb gent d'altres llocs i compartir experiències.

Marc Silvestre. 3r ESO

L'ARCE és un projecte educatiu molt preparat, tant pels professors com pels alumnes. Ens vam reunir instituts d'Aldaia, Inca, Sabadell i, els amfitrions, Fraga. Vam treballar diferents autors en llengua catalana i va ser molt divertit. A més vam poder visitar la Comarca del Matarranya que és molt maca.

Carmina Claveria. 3r ESO

A mi m'ha agradat molt tot el que hem fet amb el projecte ARCE, però sobretot els tres dies en què van venir els alumnes dels altres centres i vam fer diferents activitats junts.

Participats del projecte ARCE
ROSA ARQUÉ

Xavier Oto. 3r ESO

El projecte ARCE va estar molt bé. Va ser una experiència única. Vam conèixer molta gent dels diferents pobles i ens vam fer grans amics. També vam aprendre molt sobre els diferents autors que vam treballar a classe. Va estar tant bé que crec que tothom voldria repetir l'experiència.

Ainoha Rivas i Ainoha Jodar

Aquest projecte ha estat una experiència inoblidable, carregada de bons moments que ja tenen un lloc en els nostres cors. Estem molt agraïdes a la gent que va vindre perquè es van saber integrar en el grup i en un dia tots érem un.

TOT ENSENYANT LES DENTS

Via Augusta // Ramon Sistac

La *via Augusta* va ser el nom que els romans van donar a la gran ruta terrestre que enllaçava Roma amb Àfrica. Una gran ruta ampla i enllosada, de les principals (*via publica*, en deien, que era com dir «autopista»). Fou construïda damunt d'una d'anterior, la *via Heraclea*, i enllaçava al nord amb la *via Domitia* que seguia la costa occitana del Pirineu als Alps.

Els segles han anat passant i la via Augusta ha canviat de nom. L'estat borbònic i la xarxa de carreteres de Primo de Rivera van consolidar un model centralista radial que la va relegar a vulgar N340. Tanmateix va continuar sent la carretera més transitada de sud d'Europa, fins que en el tardofranquisme va ser construïda la seua hereua natural, l'AP7. De fet, la combinació de N340 (encara sense autovia) i AP7 continua arreplegant la major concentració de camions d'esta banda de món. La connexió amb els grans ports (Barcelona, Tarragona, Sagunt, València...) i l'absència d'una bona alternativa ferroviària (a més de l'insòlit «ample espanyol» ni tan sols hi ha via doble entre Tarragona i Castelló!) en són la causa. Cal tindre present que eixa simbiosi entre transport terrestre i marítim ja ve de temps dels romans, i fins i tot d'abans, i s'ha mantingut sempre. Això explica, per exemple, el constant influx italià de la nostra cultura. Us havíeu parat mai a pensar que som l'únic poble ibèric que tenim cuina autòctona i tradicional de la pasta (fideus, galets, canalons...)?

De Saragossa en amunt, cap al Pirineu, no hi havia calçades importants, perquè les grans rutes comercials anaven d'est a oest (a través de la via del Nord). Dos mil anys després, l'eix Central continua sent un autèntic desficaci que en cap cas contribuirà al desenvolupament d'Aragó: les xarxes de comunicacions no en són mai causa, sinó conseqüència. Avui, l'única voluntat que hi ha darrere d'això és la de mantindre l'estructura centralista de l'estat, potser amb la temença de quedar aïllats per una hipotètica independència de Catalunya i d'Euskal Herria. França es pot permetre el luxe de ser centralista, perquè les grans rutes europees passen per París. Però només cal mirar el mapa d'Europa per a fer-se càrrec del trist paper estratègic de Madrid. El centralisme ha estat, de ben segur, l'element més contraproduent per a poder lligar l'indigerible allioli ibèric.

Dimiteix el president i la vicepresidenta del Consell de Llengües d'Aragó

// MÀRIO SASOT

El president i la vicepresidenta del Consell Superior de Llengües d'Aragó, José Bada Panillo i Maria Antònia Martín Zorraquino, van dimitir dels seus càrrecs el passat divendres 18 de maig «davant la demora de la promesa incomplerta del govern aragonès (PP-PAR) de presentar un projecte de reforma de l'actual Llei de Llengües... i per l'incompliment sistemàtic de l'actual llei en vigor».

En un comunicat subscrit pels quinze membres del Consell Superior de Llengües, que van acceptar la dimissió presentada pels seus caps durant l'anterior reunió del Consell, el dijous 10 de maig, donaven suport a la decisió dels seus dos responsables i alertaven, entre altres temes, de la possible desaparició de la llengua aragonesa, «malgrat que la protecció d'aquest patrimoni cultural i històric d'Aragó està garantida per l'estatut d'autonomia» i denunciaven que «després de 30 anys d'autogovern, gairebé no s'ha fet res per aquesta llengua» des de les institucions aragoneses.

«Quant al català d'Aragó, –prossegueix el comunicat– que hauria i podria ser una porta oberta de bat a bat a la comunitat veïna per a repassar i celebrar junts la mateixa història, correm el perill de convertir-lo en pals a la roda o pedra on ensopegar i en polleguera que ens trasbalsa».

Els membres del Consell van decidir no nomenar, de moment, substituts al president i vicepresidenta dimitits però tots ells seguiran com a consellers, ja que consideren que «la continuïtat en els nostres càrrecs constituirà de fet una denúncia i el testimoni de càrrec a favor d'una causa pendent» recordant a l'actual govern regional que «les lleis estan per a què es compleixin».

Lectura del Comunicat del Consell de Llengües
MÀRIO SASOT

A la reunió amb els mitjans de comunicació i posterior sessió del Consell hi van assistir onze dels quinze membres acuals.

Una situació insostenible

El comunicat, fet públic al centre cultural «Rosa Arjó» al barri de Las Delicias, on habitualment s'està reunint el CSLA en aquesta nova legislatura, i la dimissió dels seus responsables suposa l'explosió de les tensions existents entre aquest organisme i el govern aragonès (PP-PAR) des de pràcticament el principi de la nova legislatura. Després de mesos sense poder reunir-se, finalment, quan ho van fer, se'ls va deixar clar per part de la consellera d'Ensenyament, Cultura i Esports, la gironina Dolors Serrat, que la seua situació era provisional i no operativa, sense partides en el pressupost de 2012 per poder portar a terme les activitats d'assessorament i de llençar iniciatives que contempla l'actual Llei de Llengües. La persona a la que se li va adjudicar la tasca de relacionar-se amb el Consell Superior de Llengües per part del govern és el Director General de Patrimoni, Javier Callizo, no s'ha reunit amb els membres del Consell des del passat mes de gener. Des de llavors, el president dimissionari del CSLA, Josep Bada ha demanar reiteradament a Callizo una reunió per a que expliqués l'esborrany de reforma de la LLei que vol fer l'actual govern, sense cap resultat.

Membres del CSLA mostraren a *TdF* el seu malestar i desencís per l'actual situació, explicant que no poden encomanar treballs que contempla i prescriu la Llei com la determinació de la toponímia i la delimitació dels territoris bilingües, «per no estar nombrades les acadèmies de l'Aragonès i el Català i no hi haver pressupost per a fer-ho».

Reunió de CHA amb les entitats socials

El president de CHA, José Luis Soro, el responsable de relacions amb Europa, Miguel Martínez Tomei i el responsable de l'àrea de Cultura d'aquest partit, Alberto Celma, han estant mantenint durant els últims dos mesos diferents reunions amb associacions i entitats ciutadanes que treballen per les llengües pròpies d'Aragó per a explicar les seues gestions realitzades o que pensen fer davant les diverses institucions europees per a denunciar i donar a conèixer arreu la paralització de la política lingüística a l'Aragó i els intents d'acabar amb la Llei de Llengües per part del govern PP-PAR. Els dirigents de CHA, es van reunir, entre altres entitats, amb persones d'ICF, el 3 de maig, al local de l'IEBC, i el 8 de maig amb la Comissió de Llengües del REA a Saragossa. Després de fer un balanç de la Llei de Llengües on assenyalaren els terminis i mesures no assolits en los dos anys que fa que es va aprovar la Llei, i informar de les reunions de Tomei i Soro a Estrasburg amb responsables de l'Alt Secretariat de les Llengües Minoritàries del Consell de Europa de fer un seguiment del compliment de la Carta Europea de Llengües Minoritàries. Així mateix ens informaren del contingut de la queixa que presentaren a l'inter-grup de minories lingüístiques del Parlament Europeu el 24 de maig denunciant la situació de les llengües minoritàries a Aragó. També assenyalaren que a Europa ni tan sol saben que hi ha aquí una Llei de llengües perquè al darrer informe enviat a la Carta Europea pel Ministeri de Cultura no diu res d'aquest «detall».

Àngel Velasco i Crespo, activista valencià

// Carme Messeguer

L'Àngel (Carlet, ribera del Xúquer, 1961) acudeix puntual a la jornada que a Fraga coordina anualment Quim Gibert al voltant de la llengua i la psicologia. Sabia de la catalanitat de les terres franjolines per haver trepitjat terreny al Matarranya i a la Ribagorça, però arran de la col·laboració en les jornades de dignificació lingüística va llegir Espluga, Ricart i Galan, entre altres escriptors de la terra, i va decidir fer-se subscriptor de *Temps de Franja*.

Mentre estudiava infermeria a València, l'Àngel va prendre consciència lingüística i nacional en contacte amb persones i grups culturals i polítics que treballaven per la idea dels Països Catalans des de la perspectiva social de l'esquerra. Es va traure el títol de Mestre de Valencià, la Llicenciatura en Filologia catalana i actualment cursa un màster en assessorament lingüístic aplicat al context valencià.

Establert a Alginet (ribera del Xúquer) fa més de deu anys, l'Àngel compagina la seua vida familiar amb la feina com a infermer i les múltiples activitats en què s'implica com a estudiós de la llengua i de la cultura del País Valencià. Com a filòleg, ha desenvolupat tasques com a editor, com a corrector i assessor lingüístic, o com a coordinador de cursos de llengua. Destaquem la col·laboració amb Quim Gibert en diverses publicacions arran de diferents jornades per la dignificació lingüística (algunes de les quals apadrinades per l'IEBC). D'altra banda, Velasco s'ha endinsat en la vida i obres de l'advocat i escriptor valencià Gonçal Castelló, al voltant del qual va coordinar el llibre *Final de viatge. Memòries d'un gandià: amics, coneguts i saludats* (2010). Actualment està implicat en el projecte de creació de la Biblioteca Gonçal Castelló i la reedició o publicació d'obres inèdites d'aquest autor.

L'Àngel veu moltes semblances entre les comarques franjolines i el País Valencià per la situació «perifèrica» que ocupen dins l'àmbit català i d'altres derivades de la manca del reconeixement de la llengua que s'hi parla. Denuncia que la normalització de la llengua al País Valencià està en retrocés per la política lingüística contrària dels governants actuals i la tèbia actuació en matèria lingüística de governs anteriors, i adverteix que el suposat bilingüisme social dels territoris catalanoparlants esdevé nefast en els territoris (País Valencià, Illes, Franja) on s'ha traspassat la línia vermella de la substitució lingüística. No hi ha voluntat política per capgirar aquesta situació, quan la voluntat no és manifestament discriminatòria i minoritzadora.

Àngel Velasco i Crespo

U12

Poetes del nord extrem de l'orient d'Al-andalus // Esteve Betrià

Ja fa set anys que el meu entranyable amic Berenguer de Mussots –sempre atent al passat islàmic del país– em va fer a mans el compendi antològic de poesia àrab *Llibre de La Frontera*, de Musa ibn al-Tubbi, en edició a cura del poeta i crític lleidatà Jaume Pont (Edicions Proa, Barcelona, 2000). Un volum –molt probablement d'autoria apòcrifa– que recull mostres de l'obra lírica de 14 poetes andalusins directament i íntima vinculats a la Marca Oriental d'al-Andalus, més en concret al districte o *amal* àrab de la Lleida dels segles X, XI i XII.

Jaume Pont descriu detalladament, en el prefaci que encapçala el *Llibre de La Frontera*, el llarg pelegrinatge que va haver de fer aquesta obra des del Caire fins que arribà a les seues mans, gràcies a l'interès i la generositat de Mohamed Omar Sumi, investigador i bibliotecari a la Universitat d'al-Azhar, el qual l'havia localitzat en un manuscrit de començaments del segle XIII conservat en una polsosa prestatgeria de la biblioteca d'aquesta universitat egípcia. El recull, escrit en bella cal·ligrafia àrab, està datat l'any 615 de l'hègira (1218 de l'era cristiana), porta el títol de *Kitab* ('Llibre') i va seguit de dos epígrafs, un en àrab que fa referència a la marca geogràfica del recull, *al-Zugr* ('La Frontera') i un segon en llatí que diu: *Ocassi terrae. Poetae magni ingenii*.

De les catorze veus aplegades en aquest *Kitab*, ara en vull destacar –ja em perdonareu– només tres: la de Hisam ibn Jalid ibn Zabrun (m. c. 1096), primogènit d'un cadí de la ciutat de Fraga i conegut (i molt celebrat com a poeta) en els cenacles de medina Larida amb els sobrenoms d'*El Calb de Rufea* i *El Silent*; la de Muhammad al-Amir ibn Saraz (m. 1121), nascut en una *almunia* ('hort', 'jardí') que son pare, Ummad, tenia a Saidí; i, sobretot, la de Jalwa al-Abbar 'al-Miknasiyya' (m. 1064), filla del *hisn* ('fortalesa') de *Miknasa* ('Mequinensa') i que –ens diu Ibn al-Tubbi– «havia estat educada a Còrdova, on va aprendre música, cant i dansa». Per tant, no ha d'estranyar que Jalwa formés part del «grup d'esclaves cantores i músiques (*qiyan*) de Yusuf al-Muzzaffar ibn Hud», *al-billah* o senyor de la taifa de Lleida del 1046 al 1079. Al-Muzzaffar preferia, entre totes les seues companyes, la Miknassiyya ('la de Mequinensa') perquè segons ell «ningú com Jalwa excel·lia en l'art de la música, a més de ser una artista consumada en el maneig de les armes i els jocs malabars amb les simitarres» (Ibn al-Tubbi). Jalwa al-Abbar va morir, el 1064, al setge i conquesta de *Barbitaniya* ('Barbastre') pels francs.

Vet ací la versió catalana que publica Jaume Pont en el *Llibre de La Frontera* del poema intitulat *Consell* de la Miknassiyya: «Sigues humil i temorós: / aquest serà el millor trofeu / i l'ofrena més dolça / que puguis regalar-me. // El cant de la victòria / sols val l'orgull de l'impotent. // Sigues humil i temorós. / I torna demà quan les cendres / del sol estiguin enterrades. / De l'escalfor revifarem / la brasa i de la brasa el foc.»

Indignació pel tancament del canal internacional de TV3

// Hugo Sorolla

Tal com estava previst, aquest 1 de maig TV3 ha retirat dels satèl·lits el seu canal internacional. Aquestes emissions per satèl·lit, que es van iniciar el 1995 i abastaven Europa, Àfrica i Amèrica, permetien als catalans d'arreu del món continuar mantenint vincles amb el seu país, alhora que també eren un aparador mundial de la llengua i cultura catalanes.

Les reaccions no s'han fet esperar. La Federació Internacional d'Entitats Catalanes ha demanat que els pressupostos de la Generalitat incloguen una partida per a restablir el senyal, mentre que als fòrums desenes de catalans d'arreu del món es mostraven indignats.

El Ramon, des de Suïssa, ho relatava així: «El meu distribuïdor de TV per cable, que entre els més de 150 programes d'arreu del món em feia arribar TV3, l'ha substituït per ETB, d'Euskadi, que m'arriba ara junt amb TVE, Telemadrid i TV Canaria. Ja estic ben servit!». La Sònia, també des de Suïssa, li contestava afectada: «A mi també em surt el canal ETB, em vaig posar a plorar quan vaig veure que m'havien tancat la meva TV3». I el Manel Bargalló explicava com «ahir 1 de maig, a [...] Baden-Württemberg, els meus fills ja no van poder veure el Super3».

Molts usuaris han coincidit a queixar-se de la inestabilitat i mala qualitat del senyal de TV3 per internet. «La qualitat de la imatge és dolenta, el so deixa molt a desitjar i la majoria de les vegades [...] s'atura i quan torna la imatge estan amb una altra cosa, de manera que seguir el fil és impossible», deia un català resident a Alemanya. I, en aquest sentit, queixes de tota mena: «els talls per saturació són continus», «a vegades el so no va igual a la imatge», «la qualitat de la imatge és pèssima, sobretot quan hi ha molt de moviment i colors»...

Els catalans de la diàspora, però, no han estat els únics indignats per aquest tall. També s'han pogut llegir molts comentaris de telespectadors valencians, que seguien TV3 per satèl·lit després del tancament dels repetidors. «Era l'única via per veure TV3 en obert al País Valencià. [Aquest canal] em permetia prémer el 3 i que em sortira TV3», deia mrfreak. I Ramboide, de Sagunt, ho veu com un greu retrocés: «M'he proposat acabar perfeccionant la meva comprensió d'altres idiomes, ja em puc anar oblidant de la meva llengua. [...] Tornem com fa 30 anys, sense presència de la nostra llengua a la TV».

TV3 per satèl·lit, segons abans d'apagar-se

NO SOM D'EIXE MÓN

Mal temps // Francesc Ricart

No fa gaire, amb motiu del tancament del Projecte *Jesús Moncada* d'Animació Cultural als centres educatius de la Franja, deia que eren mals temps per a la lira, en referència al desastre que ha suposat la pèrdua d'aquest recurs tan ben valorat i alhora, allò de la lira, em permetia fer un petit reconeixement a dos dels damnificats: Màrio Sasot i Antoni Bengoechea, el duo Recapte; avui em veig arrossegat a parlar del mal oratge que acompanya publicacions com la nostra *Temps de Franja* i *El Temps*, la nostra «matriu» del País València que ha anunciat que deixarà de vendre's als quioscos. És cert, però, que uns i altres aprofiten la meravella de la telemàtica per mantenir-ne la continuïtat. La prova és aquest número 4 de *TdeF* que podrem llegir des de la xarxa.

No abundaré en la qüestió de la crisi dels mitjans de comunicació tradicionals: desaparició de diaris, reducció de plantilles, annexió de mitjans o absorció directament de capçaleres... Pertot arreu se'n donen casos i s'anuncia una progressió d'aquesta sagnia en el món de la premsa escrita i publicada en paper. Davant d'aquest panorama, a la Franja, on estem tan necessitats de regeneració cultural i de reconeixement davant el món, no podem perdre més llençols de cap mena i la «rebaixa» de *TdeF* o els mals aires que es comencen a respirar davant una «crisi» per veure's TV3 a les nostres comarques són notícies que anuncien més desemparament i més desert.

Dit això, em vénen al cap les paraules que va dir l'alcalde de Fraga el dia de Sant Jordi, amb motiu dels fastos del Dia de la Faldeta, recollides a *El Periódico de Aragón*: «*Es una fiesta importante con la que reivindicamos nuestros orígenes y nos damos a conocer, porque a veces Fraga es la gran desconocida*». Doncs, amb aquests arguments jo vull abundar que, per recuperar els orígens amb dignitat i sense desviacions i perquè a la Franja se'ns puga continuar coneixent des d'on convé que ens reconeguen, és important disposar, entre altres coses, de mitjans de comunicació pròxims en paper i també «per *twitter*, mar i aire», però sobretot en català, amb tot el que significa.

Històricament, contra la sequera els pobles, liderats per l'església catòlica, feien rogatives; avui contra els mals auguris meteoroculturaleconòmics, sense fer-nos trampes al solitari, hem de saber trobar la manera de superar el mal oratge, i alhora n'hem de traure profit, fent que plogue i que plogue en català sense aturador.

El front d'Osca al setmanari *La Flèche de Paris* (1936)

// Virgili Ibarz

Sariñena Editorial acaba de publicar *La Flèche de París. Crónicas y artículos sobre la guerra de España. 1936-1939*, de Maria Roig i Fernando Casal. L'editor Salvador Trallero, malgrat la crisi econòmica i editorial, continua amb la seva aventura editorial centrada en la història, la cultura i el coneixement. *La Flèche* és un llibre esplèndid amb una estètica molt cuidada.

Maria Roig i Fernando Casal han traduït al castellà els articles del setmanari francès *La Flèche de París*, entre juliol de 1936 i març de 1939. Han fet una selecció del que es va publicar en el setmanari sobre la guerra d'Espanya entre aquelles dates.

La Flèche era un periòdic polític d'opinió, lligat a un grup polític, liderat pel diputat, per Seine et Oise, Gaston Bergéry. Al seu voltant es van reunir polítics i intel·lectuals com Jean Maze, Marguerite Jouve, Charles Wolff,... i va acollir la col·laboració d'autors tan rellevants com Victor Serge. El director de *La Flèche* fou Gaston Bergéry.

Roig i Casal van conèixer aquest setmanari a través d'un treball que van fer per a la nova edició del llibre *El reñidero español* de Franz Borkenau (Blacklist-Planeta, Barcelona, 2010). Borkenau, després d'una breu estada a Barcelona, viatja al front d'Osca amb un cotxe amb escorta, en el que també viatgen un jove poeta britànic, John Cornford, i un periodista de *La Flèche de París*.

Després de la lectura dels articles, Roig i Casal van deduir que el periodista amb el què van coincidir Franz Borkenau i John Cornford era el periodista francès Jean Martin, ja que va publicar cròniques per entregues des de Fraga i Sarinyena.

El front entre Osca i Saragossa està present en el setmanari. El 28 de novembre de 1936, *La Flèche*, a la pàgina 2, publica una crònica de Fraga de l'enviat especial Jean Martin, amb el títol *Ochocientos kilómentros de España en llamas*. Martin diu: «Es fa tard, decidim passar la nit a Fraga, terra de figues, a la ciutat vella, amb les cases penjades sobre terraplens al llarg de la carretera». Martin considera que la ciutat està tranquil·la. Aconsegueix parlar en francès amb un fragatí que havia treballat a Lourdes. Agafa una manta i marxa a dormir a prop del riu amb els milicians, que tenen el seu winchester a prop de les mans.

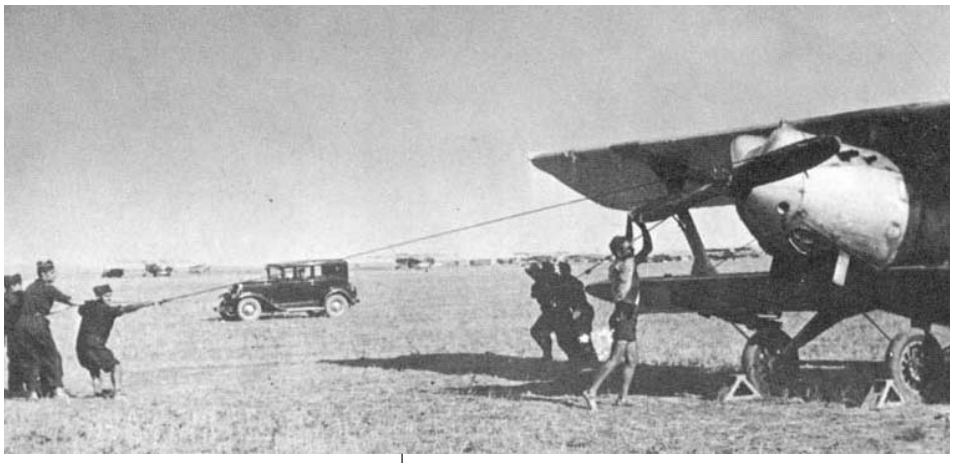

L'avió Breguet i la coberta del llibre *La Flèche*

El 12 de desembre de 1936, a la pàgina 4 de *La Flèche* i amb el títol *En el campo de Alas Rojas*, Martin diu: «Em desperten a la matinada al costat del riu Cinca, i surto de la manta amb els ulls tancats per les picades dels mosquits. Dos voluntaris fragatins em diuen amb gestos i paraules, que ens n'anem a la zona en la que un home aïllat havia disparat. D'un salt van pujar a un cotxe transformat en un tanc per mitjà d'unes plaques d'acer, els únics artefactes motoritzats governamentals que vaig veure al front d'Aragó. Instal·len dues metralletes. Darrere arriba un camió de guàrdies d'assalt que van buscar el franctirador sense resultats».

Martin marxa a Sarinyena, ja que vol conèixer la vida dels milicians i l'organització del front. Malgrat que el poble està ocupat per les tropes del POUM, aquest partit tenia una majoria dèbil al comitè local format per la UGT i la CNT. Per a que surtin les cròniques per a *La Flèche* és absolutament necessari que portin el segell del comitè local, espècie de censura per a testificar que no contenen informació militar, i que no menteixen sobre la revolució.

A Martin li diuen que a pocs kilòmetres està el camp d'aviació de Alas Rojas. El cotxe oficial el porta en pocs minuts. El comandant del camp l'autoritza a circular lliurement. El correu acaba de portar diaris de Barcelona i cartells del PSUC. Es troba amb un pilot que parla francès. El convida a anar a tirar tots aquells papers a Saragossa, que estaven dirigits als soldats franquistes per a que es rendeixen.

Martin relata que s'acomoda en un vell avió Breguet, en el seient de darrere amb els papers. S'enlairen i en un quart d'hora volen sobre Saragossa. El pilot i Martin llancen els papers. Martin diu que distingeix una cinta que brilla i que ha de ser un riu important. No sap que és el riu Ebre. Deu minuts més tard donen la volta i tornen a Sarinyena. Martin confessa que no ha pogut veure gran cosa i inclòs que no sabia si els havien disparat. Aquesta es l'última crònica de Jean Martin a *La Flèche*, ja que es va allistar al POUM i va resultar ferit.

COMUNICAT DEL CONSELL SUPERIOR DE LES LLENGÜES D'ARAGÓ

El Consell Superior de les llengües d'Aragó «concebut com un òrgan consultiu d'especial importància per al desenvolupament de la política lingüística de la Comunitat Autònoma», creat i regulat per la vigent Llei de Llengües, adscrit actualment al Departament d'Educació, Universitat, Cultura i Esport i no obstant «dotat d'autonomia orgànica i funcional per tal de garantir la seva objectivitat i independència», en sessió celebrada a Saragossa el passat dia 10 de maig, un cop presentada i admesa pel Ple la dimissió del president i de la Vicepresidenta del mateix, fent ús col·lectiu de la competència i de la responsabilitat pública assumida, tant com de l'autoritat moral que es reconeix als seus membres, després de considerar la situació i les circumstàncies, la perplexitat i el desconcert que s'ha creat amb la demora d'una promesa incomplerta i el no compliment de la llei vigent, necessita i vol fer la següent

DECLARACIÓ A L'OPINIÓ PÚBLICA ARAGONESA

L'aragonès tot just és ja una relíquia venerable per als aragonesos. La «protecció d'aquest patrimoni cultural i històric d'Aragó» està garantida per l'Estatut d'Autonomia, però després de trenta anys d'autogovern en què gairebé no es va fer res per ell, constatem amb amargor que una llei —ni tan sols l'anomenada «d'ús, protecció i promoció de les llengües pròpies d'Aragó— no garanteix per si sola la supervivència i conservació de cap llengua. I menys encara l'ús que es faci de l'aragonès, el dret dels seus parlants i el respecte a les modalitats de la parla. I pel que fa al català d'Aragó o de la Franja, que hauria i podria ser porta oberta de bat a bat o, millor, l'Arc de Triomf per passar i repassar, per celebrar junts la mateixa història, correm el perill de convertir-lo en pedra d'ensopegar i en polleguera que ens trasbalsa: de Fraga «enta ací» aquesta llengua és encara per a massa aragonesos una infàmia i de Fraga «enta enllà» un motiu de reivindicació territorial. Els aragonesos ens hem destacat en els últims temps per la defensa del nostre patrimoni material, doncs bé, la llengua és un patrimoni immaterial tan important o més que aquell que mereix millor tracte. Invertir per promoure el seu ús és invertir en democràcia i en educació humana. I el que es necessita és poc més que res en diners, que no sobra, i moltíssim més en altres valors inapreciables que se suposa no haurien faltar. Tenim una Llei de Llengües en vigor i un Govern que no la compleix. En aquesta situació les dimissions dels càrrecs orgànics del **El Consell Superior de les llengües d'Aragó** s'han presentat a qui correspon, és a dir, no davant el Govern, sinó davant els consellers en Ple que assumeixen unànime i col·lectivament tota la responsabilitat, sense que ningú dimiteixi com a conseller, i davant el poble aragonès, la és la sobirania al capdavall. Les lleis són perquè es compleixin. Cap és perfecta, i també la Llei de Llengües pot ser millor. Però, parafrasejant l'adagi: «imperfecta lex, set lex». Encara que sigui la Llei de Llengües paper mullat i el **El Consell Superior de les llengües d'Aragó** probablement una possibilitat perduda, la continuïtat dels consellers en els seus càrrecs i la seva existència mateixa, serà de fet una denúncia i el testimoni de càrrec en favor d'una causa pendent: un servei públic altruista i sense costos econòmics. Raó de més i suficient per queixar-se i buscar empara on n'hi hagi.